النجف الاشرف: إسهامات فی الحضارة الإنسانیّة، تدوین: مرکز کربلا للبحوث و الدراسات، با همکاری مرکز اسلامی لندن. دو جلد، ۶۰۰+۱۹+۵۲۰+۵ صفحه. لندن: مرکز کربلا للبحوث و الدراسات، ۱۴۲۱ق / ۲۰۰۰ م.

حمید سلیم گندمی

از زمان نگارش کتاب «فرحة الغریّ» توسط سیّد عبدالکریم بن احمد بن طاووس در قرن هفتم هجری قمری ـ که احتمالاً نخستین تک نگاری در مورد نجف و تاریخ آن به شمار می‌آید ـ دهها کتاب دربارهٔ نجف نوشته شده است. کتاب «النجف الأشرف» در این میان، از ویژگیهای خاصّی برخوردار است.

گروهی از پژوهشگران و دانشمندان عراق ـ که در کشورهای اروپایی تحصیل کرده‌اند ـ، با هدف تکریم و بزرگداشت و تحقیق و پژوهش پیرامون شهرهای تاریخی و فرهنگی و نقش‌آفرین در میراث فرهنگ و تمدّن انسانی، گرد هم جمع آمدند. آنها در آغاز راه شهر کربلا را برگزیدند و برای تحقیق پیرامون جوانب مختلف شهر کربلا در طی قرون متمادی از قدیم‌ترین ایّام آن تاکنون، سمینارهای علمی برگزار کردند. این سمینار با عنوان «کربلا و دورها الحضاریّ» (کربلا و نقش فرهنگی آن) در مدّت دو روز به تاریخ ۳۰ و ۳۱ آذار ۱۹۹۶ م در لندن برگزار و کتاب سمینار چاپ و بین دانشگاهها، مراکز فرهنگی و کتابخانه‌های مهم در سراسر دنیا توزیع شد.

پس از این سمینار، «مرکز کربلا للبحوث و الدراسات» تأسیس شد و سمینار دوم خود را در آستانهٔ هزارهٔ سوم میلادی با عنوان «النجف الأشرف و إسهاماتها في الحضارة الإنسانیّة» به تاریخ ۱۷ و ۱۸ تموز ۱۹۹۹ برابر با ۴ و ۵ ربیع الثانی ۱۴۲۰ در سالن مرکز اسلامی لندن، برگزار کرد که گزارش آن در دو جلد چاپ و منتشر شد.

این مرکز همچنین قصد داشت تا در نیمه اوّل ماه نوامبر سال ۲۰۰۰م سمینار

سوم خود را با عنوان «القدس الشریف مدینة الدیانات الثلاث» بـه مـدّت دو روز برگزار نماید.

چاپ اوّل کتاب «النجف الأشرف: إسهامات في الحضارة الإنسـانيّة» بـه سـال ۱۴۲۱ ق ۲۰۰۰م توسّط مرکزکربلا للبحوث و الدراسات با همکاری مرکز اسلامی لندن، در دو جلد، منتشر شد.

در مقدّمه جلد اوّل، اهمّیّت نجف، اشرف بررسی و به هجرت شیخ طوسی از بغداد به نجف، در قرن پنجم هجری (۱۱ میلادی) و تأسیس دانشگاه اسلامی در نجف اشاره شده است. طلّاب حوزهٔ علمیّهٔ نجف در رشته‌های مختلف همچون علوم قرآن و حدیث، فقه و اصول، آداب بحث، ادبیّات عرب، بلاغت، فلسفه و علم کلام، علوم طبیعی و ریاضیّات و نجوم، حسـاب و هـندسه از مـقطع دروس ابتدایی تا درجهٔ اجتهاد، به تحصیل می‌پردازند و در هر درس، در انتخاب استاد و هم مباحثه مختارند.

محورهای اصلی و موضوعاتی که در سمینار مطرح شده به شرح زیر است.

محور اوّل: امام علی علیه‌السلام و نجف اشرف:

۱. سیرهٔ امام علی علیه‌السلام و نقش وی در شکوفایی دولت اسلامی
۲. جایگاه امام علی علیه‌السلام در نزد مسلمانان
۳. منزلت امام علی علیه‌السلام نزد غیر مسلمانان

محور دوم: مقدّمات تاریخی:

۱. منشأ تاریخی شهر نجف و تحوّلات آن درگذر زمان
۲. مرقد امام علی علیه‌السلام از زمان شهادت حضرتش تا عصر کنونی
۳. نجف در نوشته‌های مورّخان و سفرنامه‌های عرب و مسلمانان
۴. نجف در نوشته‌های مورّخان و سفرنامه‌های غربی
۵. نجف در نوشته‌های شاعران و ادیبان

محور سوم: دانشگاه بزرگ اسلامیِ شیعهٔ امامیّه:

۱. تأسیس حوزهٔ علمی در نجف و تحوّلات آن درگذر زمان

۲. بحث علمی در حوزهٔ نجف (شیوه‌ها و روشها)
۳. دیدگاه تحلیلی علومی که در حوزهٔ نجف تدریس می‌شود
۴. نوگرایان در حوزهٔ نجف
۵. مرجعیّت دینی و نقش رهبری آن
۶. ارتباط نجف با دانشگاههای اسلامی (الازهر، الزیتونه، قم، قیروان و...)
۷. نقش نجف در تقریب مذاهب اسلامی

محور چهارم: نقش سیاسی شهر نجف:
۱. تبلور نقش سیاسی در دوره‌های صفوی و عثمانی
۲. نهضت مشروطیّت
۳. نهضت جهاد و موضع نجف در برابر دشمن بیگانه در سرزمینهای اسلامی
۴. انقلاب نجف در برابر اشغال انگلیسی
۵. نقش نجف در انقلاب بزرگ عراق سال ۱۹۲۰ م و قیامهای ملّی دیگر
۶. نقش نجف در تأسیس دولت عراق و در جهاد مردم عراق برای آزادی، عدالت و استقلال
۷. پشتیبانی گروههای عربی در آزادی و استقلال (فلسطین، مصر، الجزائر، مغرب)

محور پنجم: برنامه‌های عمرانی و آثار باستانی در نجف:
۱. شهر نجف و تأثیر کارگزاران دینی در ایجاد و تحوّل عمرانی آن
۲. ساختمان مرقد امام علی علیه‌السلام و تحوّلات آن در گذر زمان
۳. ساختمان مساجد و مدارس و حسینیّه‌ها
۴. نقشه‌های عمرانی شهر نجف (مراکز مسکونی، بازارها و مراکز تجاری...)
۵. قبرستان وادی السلام
۶. عمران و آبادی شهر نجف در حال حاضر و آینده
۷. آثار باستانی در روضه حیدری

محور ششم: نقش فرهنگی شهر نجف:

۱. نقش نجف در جنبش فکری علمی و توسعهٔ کتابخانه‌های اسلامی
۲. نهضت چاپ و نشر
۳. روزنامه‌ها و مجلّه‌ها
۴. کتابخانه‌های تخصّصی و عمومی
۵. مکتب شعری نجف و جایگاه آن در شعر عربی جدید
۶. تنّوع فکری و فرهنگی
۷. مؤسّسات علمی وگروه‌های فرهنگی

محور هفتم: ساختار اجتماعی و اقتصادی شهر نجف

۱. بنیانهای اجتماعی نجف (عشایر، مهاجران و فرهنگ و آداب آنها...)
۲. نقش زنان نجفی
۳. اقتصادیّات نجف

جلد اوّل کتاب در ۶۰۰ صفحهٔ فارسی و ۱۹ صفحهٔ انگلیسی شامل مقدّمه، تمهید، سخنرانی افتتاحیّه و بیست مقاله به شرح زیر است:

ـ تمهید: نجف شهر ارزشهای ماندگار / ابراهیم العاتی

ـ سخنرانی افتتاحیه: چگونه نجف اصالتش را حفظ کرد / سیّد محمّد بحرالعلوم.

ـ پیرامون مرکز تحقیقات و پژوهشهای کربلا / رؤوف محمّدعلی انصاری

عناوین مقاله‌ها:

۱. امام علی علیه‌السلام و تسامح دینی و سیاسی / زکی بدوی
۲. دین نازل شده و تأویل الهامی، اسلام و امام علی‌بن ابی‌طالب علیه‌السلام / سیّد محمّد امیرامام
۳. امام علی‌بن ابی‌طالب علیه‌السلام و دشمن سیاسی / جمال بنّا
۴. علی‌بن ابی‌طالب علیه‌السلام امام دین و دولت / محسن علی معلّم
۵. امام علی‌بن ابی‌طالب علیه‌السلام و نقش وی در شکوفایی دولت اسلامی / عدنان حاج کاظم علیان

۶. تاریخ مرقد امام علی علیه السلام و دوره‌های خاص نجف اشرف /کریم موزة الاسدی
۷. گزیده‌ای از تاریخ تمدّن و اندیشه در شهر نجف اشرف / جلیل العطیّه
۸. تنوّع تمدّن در شهر نجف اشرف / احمد الوائلی
۹. شهر نجف در نوشته‌های مورخان و جغرافی دانان عرب و مسلمان / رباب الحسینی
۱۰. نجف در توصیف بعضی از مستشرقان فرانسوی / قیس جواد الغراوی
۱۱. پادشاهان و رؤسایی که نجف اشرف را زیارت کردند / سیّد عامر الحلو
۱۲. بیداری اسلامی معاصر: دوره‌ها و پیشتازان و نقش حوزهٔ نجف اشرف در آن / محسن عراقی
۱۳. نقش توحیدی نجف اشرف / نصیّف الجبوری
۱۴. نجف و تقریب بین مذاهب اسلامی / عبّاس مهاجرانی
۱۵. ابعاد تربیتی در مسیر تمدّن نجف اشرف / سعید اسماعیل علی
۱۶. مرجعیّت دینی: تاریخ و چشم انداز / سیّد غیاث جواد آل طعمه
۱۷. جنبش علمی و رهبران آن در نجف در طول تاریخ / احمد حمود سلمان
۱۸. ویژگیهای مدارس نجف اشرف وکربلای مقدّس / عبدالحسین الصالحی
۱۹. مرجعیّت دینی نزد مسلمانان شیعه / علی شیخ احمد بهادلی
۲۰. مرجعیّت دینی و نقش رهبری آن (نمونه: سیّدمحسن حکیم) / حامد بیاتی

جلد دوم در ۵۲۰ صفحهٔ فارسی و ۵ صفحهٔ انگلیسی شامل تمهید، بیست و پنج مقاله و سخنرانی اختتامیه به شرح زیر است:

ـ مقدّمه: نجف اشرف و نقش آن در تمدّن اسلامی / نوری جعفر لطیف.

عناوین مقالات مجلّد دوم کتاب چنین است:

۱. ارتباط فکری بین نجف و جبل عامل / مهدی شحاده
۲. علمای جبل عامل و بازنگری پژوهشهای دینی در نجف (۱۸۷۰ـ۱۹۶۰) / خانم صابرینا میرخان
۳. روابط فرهنگی میان نجف و هند / محمّدسعید طریحی

۴. قدس و نجف درکنگرهٔ اسلامی سال ۱۹۳۱ / محمّد حافظ یعقوب

۵. نجف میان دو فرهنگ: روستایی و شهری / علی کریم سعید

۶. شاعر نوآور: مصطفی جمال‌الدین / ابراهیم العاتی

۷. برق و جنگل: نگاهی به ارائهٔ شعر جدید ـ دهه‌های ۸۰ و ۹۰ میلادی ـ با تأکید بر نجف به عنوان نمونه / عدنان صائغ

۸. جنبش ادبی جدید در نجف / میربصری

۹. تجدید علم اصول: نگاهی به اندیشهٔ شهید سیّد محمّدباقر صدر / حسن حنفی

۱۰. نقش شهید صدر در بنای فکری امّت / عبدالزهر بندر

۱۱. نقش نجف در انقلاب عراق ۱۹۲۰ و دیگر جنبشهای ملّی / سیّد محمّد صادق بحرالعلوم

۱۲. نقش نجف در انقلاب بزرگ عراق / علی باباخان

۱۳. جنبش جهاد و موضع نجف در برابر دشمن بیگانه در عراق در سال ۱۹۱۴ / کامل سلمان جبوری

۱۴. نجف و نهضت مشروطیّت / سیّد سلمان هادی آل طعمه

۱۵. پرسشهای آینده نگرانه پیرامون وضعیت نجف به عنوان یک مرکز سیاسی / پی‌یر جان لویزارد

۱۶. نجف: نگاهی به وقایع نهضت شعبان سال ۱۴۱۱ق. / ولید شهیّب الحلّی

۱۷. برخی از موارد نقض حقوق مرجعیّت دینی و افراد منسوب به آن در عراق / صاحب الحکیم

۱۸. عملیّات راندنِ گروهها در عراق / داوود بصری

۱۹. نجف اشرف: شهر اسلامیِ ریشه‌دار، تحقیقی پیرامون مشهورترین آثار معماری آن / رؤوف محمّدعلی انصاری

۲۰. از برنامه‌ریزی معماری شهر نجف چه انتظاری دارم؟ / محمّد مکیه

۲۱. گنجهای عتبات مقدّسه: سرمایه‌ای برای انسانیّت / ریاض امیر

۲۲. معماری فراموش شده در تاریخ حرم علوی / عادل محمّدصالح کلیددار
۲۳. شهر جاودانه‌ام: نجف اشرف / سیّدعبدالامیر خرسان
۲۴. پیرامونِ هم پیمانیِ اجتماعی در نجف / عبدالصاحب شاکری
۲۵. نقش کرد و شیعه در ترسیم آیندهٔ عراق / شیرزاد طالبانی
۲۶. سخن پایانی / سید غیاث جواد آل طعمه

چند نکته

۱. این مجموعه با حدود ۴۵ مقاله در زمینه‌های مختلف موضوعی، با استفاده از تخصّصهای نویسندگان، تنوّع جالب و ارزشمندی دارد.

۲. مطالب درکتاب، در قالب مقالات مستقلّ آمده‌اند؛ به این جهت، این دو جلد کتاب را می‌توان دانشنامه‌ای دربارهٔ نجف دانست.

۳. در چنین کتابهایی، چکیده و نمایهٔ مقالات نیز خلاصه و معرّفی کلّ کتاب به زبان انگلیسی ضرورت تامّ دارد؛ زیرا در شمارکتابهای مرجع جای می‌گیرد.

۴. در ضمن طرح مباحث به کتابخانه‌های نجف اشاره شده است، ولی مقالات مربوط به کتابخانه‌های غنی نجف را در کتاب نمی‌بینیم؛ با اینکه موضوع اصلی کتاب، «فرهنگ و تمدّن» اعلام شده که مراکز فرهنگی وکتابخانه‌ها نقش اصلی و کلیدی را در این زمینه دارند.

۵. با سقوط نظام بعثی و آزاد شدن فرهنگ و ارتباطات از سلطهٔ استبداد در این کشور، به ویژه با محوریّت مرجعیّت نجف در جایگاه سیاسی، اجتماعی و فرهنگی عراق در سطح جهان، ادامهٔ چنین حرکتهای علمی ضروری است.

۶. با توجّه به پیشنهاد نجف به عنوان پایتخت فرهنگی جهان اسلام، مناسب است که گزیده‌ای از این مقالات وگفتارهای مشابه آن ـ با گزینشی علمی و دقیق و جامع ـ به زبان انگلیسی ترجمه و منتشر شود. البتّه جای برگردان فارسی بخشهای عربی کتاب در میان آثار نوشته شدهٔ فارسی دربارهٔ نجف، خالی است.